

Quai che na dastga betg mancar en la strategia da la LR

La Pro Svizra Rumantscha piglia posiziun tar la strategia nova da la Lia Rumantscha

Democrazia per la Rumantschia!

La lavur per il rumantsch duai en general suandar al princip da trasparenza. Igl è d'impurtanza decisiva che la Rumantschia chattia ina schliaziun integrativa per debattar davart dumondas dal futur da nossa lingua a moda constructiva. Mintg'onn pudess in'uniun organisar in inscunter politic enritgì cun produzioni culturalas en ina regiun idiomatica u en la diaspora. Tuttas e tuts che vulan participar a la discussiun davart il futur dal rumantsch duain avair la pussaivladad da far quai directamain u online per e-voting. Las tschentadas interrumpents pon uschia dar la legitimaziun als projects da la Lia Rumantscha (LR) ed a las posiziuns ch'ils represchentants da la Rumantschia defendan en il Cussegl grond ed a Berna.

Las leschas avain nus, ma Chantun e vischnancas las duain respectar!

Las Rumantschas ed ils Rumantschs preندان che la regenza grischuna fetschia en il futur ina politica da lingua pli proactiva a favur dal rumantsch e dal talian. Il chantun Grischun duai rinforzar la lavur dal delegà per linguas ed installar in post da stab per la plurilinguitad tar l'administraziun chantunala. Quest post duai animar, cussegliar ed accompagnar scolars, administraziuns communalas, uniuns ed autras instituziuns da far diever dal rumantsch en tut las domenas dal mintgadi. Il post da stab procura ch'inscripziuns publicas resguardian consequentamain il rumantsch ed il talian. Per radunanzas da gremis politics (parlaments, radunanzas communalas) organischa el translaziuns simultanas rumantsch-tudestgas.

Confederaziun – betg mo delegar, far!

La Confederaziun duai stgaffir in'instituiziun dal dretg public cun l'incumbensa da survegliar la protecciun da la lingua rumantscha e taliana e francar pli concretamain quella en la lescha da linguas. Uschia surpiglia la Confederaziun sezza il pensum d'ademplier las finamiras postuladas en las leschas federalas. Ils pensums da l'instituiziun da surveglianza èn d'observar la protecciun dal rumantsch e dal talian en l'entira Svizra, da l'administraziun federala fin en las vischnancas grischunas e tessinaisas nua ch'il rumantsch ed il talian èn part dal mintgadi.

Spezialmain drizza ella l'attenziun sin il respect dal principi territorial. Ultra da quai duai l'instituiziun procurar en collavuraziun cun l'Uffizi federal da statistica per cifras substanzialas da las pledadras e dals pledaders dal rumantsch en Svizra.

Obligatoris rumantsch fin a la matura: Ina scola ferma dat segirtad e fa gust!

Cunzunt en las scolas secundaras, professunalas e medias è il rumantsch sutpre-

schentà massivamain. La consequenza èn enconuschentschas linguistics manglusas da las scolaras e dals scolars a la fin da lur carriera da scola u giarsunadi. Pervia da la mancanza da prestige en la scola populara mancan scolastas e scolasts da lingua rumantscha.

Necessaris èn perquai bun material da scola, ina buna scolaziun da la magistraglia ed in obligatoris per l'instrucziun da rumantsch nuninterrotta da la scolina fin a la matura e fin a la finiziun dal giarsunadi per uffants e giuvenils che creschan si en la Rumantschia. Sper la scola duain vegnir rinforzadas activitads per uffants e giuvenils.

Valurisar la magistraglia rumantscha è in'investiziun en il futur

Ensem cun la Scola auta da pedagogia dal Grischun (SAP GR) erigia la LR in post da consultaziun per vischnancas rumantschas che na chattan betg avunda scolastas e scolasts. Pensums centrals da quel èn l'intermediaziun da persunal qualifitgà e la purschida da servetschs da cussegliaziun e mentoring che promovon il bainstar professional.

In plan strategic prevesa mesiras persistentas ed extraordinarias per garantir avunda persunal qualifitgà ed ina furmaziun d'auta qualitat per magisters da tut ils stgalims (en collavuraziun cun la Scola auta da pedagogia da Turitg, l'Universitad da Friburg ed auters partenaris).

Barat da classas:

Quai è spiert rumantsch!

Per pudair promover la chapientscha vicendaivla interrumpentscha organischa la LR cun la SAP GR barats da classas tranter ils idioms. Scolaras e scolars da la scola obligatorica van per plirs dis u pliras emnas en scolas en auters lieus rumantschs e stattan tar famiglias dad auters idioms. Il barat duai er includer la diaspora. 7. Inclusiun da migrant(a)s: «Emprender ina lingua naziunala» include il rumantsch! La LR sviluppescha ensem cun il chantun Grischun e las vischnancas in program per animar ils immigrants (da la Svizra e da l'exteriur) en il territori rumantsch d'emprender rumantsch, tranter auter cun in curs da lingua subvenziunà. Vinavant motivescha la LR la cuminanza rumantscha da discourer rumantsch cun ils «new speakers». I vegn lantschà in project da padrins e madrietschas per novarrivads. Quel sa basa sin lavur volontara, vegn però sustegnì cun contribuziuns finanzialas per spesas ed activitads comunablas.

Corpus da datas rumantschas: Il mund daventa digital. E la Rumantschia?

L'access a datas rumantschas, saja quai vocabularis u texts, èn la basa per pudair elavurar applicaziuns digitalas per nossa lingua. Projects innovativs na duain numnadamain betg far naufragi perquai

ch'igl è necessari d'avair licenzas da plirs lieus, da cumprar las datas, u stuaier ir a tschertgar las datas tar in tozzel organisaziun che possedan mintgina ina u l'otra part da la cumbinella digitala rumantscha. Perquai duain tut las datas da vocabularis (Pledari Grond, ma er idioms) e da texts (translaziuns dal chantun, texts dad ANR/FMR, La Quotidiana ed RTR) vegnir rimnadas en in lieu e messas a disposiziun gratuitamain en la furma accessibla dad «open data» a tut las persunas interessadas.

Scrivers brevs cun in computer che sa rumantsch

Il rumantsch viva, sch'el vegn duvrà ed il rumantsch vegn duvrà, sch'el viva. Betg tut ils Rumantschs èn disads da duvrar lur lingua mintga di. La visiun è che mintga Rumantscha e mintga Rumantsch duai avair la pussaivladad da lavurar almain per part en e cun il rumantsch. La transfurmaziun digitala mida il diever da la lingua materna a la plazza da lavur. Uschia pon differentas applicaziuns gidar da scriver e communitgar a moda pli simpla tranter partenaris da lavur.

Perquai duai vegnir sviluppà in servetsch da correctura e translaziun en la rait. Ma era l'interfatscha da software duai vegnir transladata per pudair elavurar e derasar nova terminologia.

Collavuratur(a) per la diaspora: Promover iniziativa avant maun!

La LR renconuscha l'impurtanza da la diaspora, en la quala vivan totalmain dus terzs da la populaziun rumantscha. Ella persvada il chantun Grischun da sustegnair pli fitg il terz da la populaziun rumantscha che viva en la regiun da Cuir. Per che la LR possa impunder resursas finanzialas ed umanas per projects a moda effizienta dovri ina persuna che s'occupa da la promoziun dal rumantsch en la diaspora e che coordinescha quella. Perquai duai la LR installar ina piazza da 100% per ina collavuratur u in collavuratur ch'augmenta la visibilitad e la preschientscha dal rumantsch en la diaspora grischuna e svizra.

En in emprim pass instituzionalischa quella persuna projects existents da canortas, scolinas e d'instrucziun rumantscha per uffants. En in segund pass organischa ella occurenzas culturalas, raits socialas e lieus da s'entupar regularmain. Ella stat en stretg contact cun las instituziuns chantunalas, inoltescha instanzas per projects e fa lavur da lobby.

Finanzas: Buns projects chattan la finanziaziun

Per pudair realisar quests projects impurtants da signal inoltescha la LR als chantuns ed a la Confederaziun regularmain instanzas per augmentar considerablamain las resursas finanzialas.